

OM MULIGHEDERNE FOR OFFENSIV RETLIG STRATEGI

Stof til eftertanke om Christianidommen

Ole Krarup

På de efterfølgende sider vil jeg diskutere nogle spørgsmål om retlig strategi i klassekampen med udgangspunkt i Østre Landsrets dom af 10. februar 1977 i sagerne fristaden Christiania mod forsvarsministeriet og forsvarsministeriet mod fristaden Christiania.

Fremstillingen af selve dommens problemstillinger er her temmelig kortfattet og koncentreret. Jeg henviser til min kommentar i Retfærd nr. 1 samt til den 167 sider lange dom, der er udgivet med indledning og kommentarer på Informations forlag (pris kr. 19,50).

De spørgsmål, jeg her vil tage op med udgangspunkt i dommen, angår de almene problemer omkring retsvæsen og klassekamp. Det drejer sig særligt om

– det borgerlige retsvæsens almene egenskaber, som de kommer til udtryk – direkte eller indirekte – i dommen og det til grund liggende procesmateriale. Diskussionen drejer sig særlig om borgerlig domsvirksomhed som en *statsfunktion* og denne funktion som *legitime-rende*.

– teoretisk og praktisk strategi i betydningen diskussion af klassekampens mål og midler. Det drejer sig særlig om forholdet mellem *offensiv* og *defensiv* virksomhed: Er det den praktiserende socialistiske jurists opgave at forsvare den borgerlige retssikkerhed? Og i hvilken udstrækning har praktisk retlig virksomhed betydning med henblik på en socialistisk *omformning* af retssystemet?

de retlige konflikters relevans i klassekampen.

– dommernes registrering af denne relevans.

Der er ikke tale om, at det følgende er en gengivelse af en i forvejen gennemtænkt strategi. Naturligvis har Carl Madsen og jeg i vores tilrettelæggelse af forberedelsen gjort os en række strategiske overvejelser. Men i hovedsagen er der tale om registrering af erfaringer. En blanding af iagttagelse og eftertænkning.

Artiklen er tænkt som et diskussionsoplæg med henblik på udformning af et praktisk retligt handlingsprogram. Selv om konklusionerne og betragtningerne er møntet på Christianidommen, er hovedsagen at søge den foreliggende retssags erfaringer nyttiggjort i almene retlige sammenhænge.

Derimod indeholder artiklen ikke nogen *samlet* retsteoretisk analyse af dommen. En sådan analyse har jeg forsøgt andetsteds, nemlig i indledningen til Informationspublikationen (Christianidommen med indledning og kommentarer). Med henblik på en konkret forståelse af dommen i retsteoretisk sammenhæng er den nævnte indledning formentlig nyttigere end den følgende fremstilling.

Hovedsagen i det følgende er en diskussion af socialistiske juristers opgaver i retlig praksis.

Mens socialistiske jurister som teoretikere har et veldefineret arbejdsfelt, er den praktiserende jurist henvist til at behandle enkeltsager, der gang på gang siller ham over for et håbløst valg mellem kapitalistisk jura og socialistisk politik – i det omfang han overhovedet har mulighed for at praktisere det sidste.

Har den praktiserende jurist et socialistisk arbejdsfelt indenfor det borgerlige samfunds retlige praksis?

Juridisk virksomhed – domsvirksomhed – statsfunktion

Borgerlig juridisk opdragelse er centreret om domsvirksomheden. Og borgerlig domsvirksomhed består i anvendelse og tvangsmæssig gennemførelse af gældende ret. Fordrejningerne i dette billede er farlige, fordi de fordriver en analyse af forholdet mellem domsvirksomhed og anden statsvirksomhed fra den juridiske sfære. Jurister

glaner troskyldigt på domstolenes praksis for at få øje på den klasse- og statsneutrale Retfærdighed.

Men princippet om dommerens uafhængighed af andet end »loven« (»gældende ret«, grl. §64) er andet og mere end en tilsløring af dommerens stilling som statsfunktionær og retlig virksomhed som integreret bestanddel af statens samlede virksomhed. Herudover dækker forestillingen en grundlæggende socialteoretisk realitet: Rettens og domsvirksomhedens udspring af vareproduktion og videreførelse i konkurrencekapitalismens krav om udvikling på basis af almene, ensartede retsforhold (konkurrencebetingelser).

I kapitalismens nuværende udviklingsfase brydes dette grundlag i stadig voksende omfang: singulære indgreb skaber i stigende udstrækning usikkerhed omkring den almene lovs grundlag, så dommeren får stadig vanskeligere ved at orientere sig og finde sin rolle:

»Ich entscheide so und Ich entscheide so, wie man das verlangt, aber Ich muss doch wissen, was man verlangt. Wenn man das nicht weis, gibt es keine Justitz mehr«.

I Christiania-sagerne bliver dommerne stillet over for et folketingsindgreb i form af en motiveret dagsorden vedtaget den 30. marts 1976. I folketingets dagsorden hedder det bl. a., »at folketinget konstaterer, at aftalen mellem staten og Christiania udløber 1. april 1976 ...«.

Det bemærkelsesværdige ved denne »konstatering« er, at den fremsættes 14 dage efter, at Østre andret ved kendelse (UfR 1976, s. 626) havde nægtet at følge forsvarsministeriets afvisningspåstand i den af Christiania mod ministeriet anlagte retssag; og sagens hovedspørgsmål var netop, hvorvidt Christianias aftalemæssige rettigheder udløber 1. april 1976.

Kan folketinget således gennem en »konstatering« foregribe domsresultatet?

Efter herskende statsretlig teori er der ikke megen tvivl om, at svaret er nej. Folketingets vedtagelse er dels i strid med grl. § 3, dels en omgåelse af grl. § 64: Dommerne har i deres kald alene at rette sig efter loven. Det sikre indhold af denne grundlovsbestemmelse er, at den afskærer *andre statsorganer* fra gennem pålæg til domstolene eller ved andre tilkendegivelser at give direktiver om, hvilken løsning man fra disse øvrige statsorganers side ønsker på en konkret verserende retstvist. Max Sørensen skriver i sin Statsforfatningsret (1973), s. 157:

»Reglen i grl. § 64 er til hinder for at tilkendegivelser til domstolene fra folketinget eller nogen anden politisk instans kan have forbinden-

de virkning for dommerne. Det ville endog være i strid med reglens ånd og formål, om folketinget på denne måde søgte at øve indflydelse på domstolenes afgørelser, selv om det skete i klar erkendelse af, at der kun kunne lægges et vist politisk pres på domstolene og ikke pålægges den nogen retlig forpligtelse«.

Men hvad nytter det at påberåbe sig grundloven? – Selv om kammeradvokaten i retten bedyrer, at denne folketingsbeslutning ikke er bindende, har den dog trods sin uforenelighed med grundloven en enorm påvirkningseffekt. Det hører ikke til dagens orden, at domstolene tilsidesætter folketingets vedtagelser, det er aldrig sket ved nogen endelig dom herhjemme. Hvorfor skulle de så gøre det nu?

Og Østre Landsret siger da også lammefromt: »Folketingets beslutninger vedrørende Christiania indgår ikke i rettens bedømmelsesgrundlag og har ikke karakter af direktiver til domstolene«.

Den ubesværet, hvormed dommerne således legitimerer et problematisk forløb, vidner om dommernes villighed til at legitimere statsvirksomhed af snart sagt enhver art – blot virksomheden ikke går ud på at modificere eller afsvække selve denne legitimeringsfunktion*.

Hvad der primært bestemmer dommeradfærd, hænger sammen med interessen i at beholde det hjørne af magten, der netop udgøres af legitimeringsfunktionen. I andre kapitalistiske samfund kan magt- og rollefordelingen afvige fra den, vi kender. Danske domstoles legitimeringsfunktion anviser dommeren en forholdsvis snæver opgave; dommernes rekrutteringsgrundlag er tilsvarende snævert. Engelske – og navnlig amerikanske – dommere har en væsentlig mere selvstændig rolle (og de rekrutteres på et tilsvarende bredere – i USA et klart politisk – grundlag).

* Justitsministerens egenmægtige konstituering af Per Gudme som landsdommer er et eksempel på, at begrænsningen bliver aktuel. I Gudmesagen vandt domstolene med Højesterets præsident i spidsen tilsyneladende en magtkamp mod justitsministeriet. Dybest set handler Gudmesagen om, at domstolene for at kunne udøve legitimeringsfunktionen må vedligeholde myten om retlig uangribelighed. Hvorledes opretholdes denne myte, når det bliver almindeligt kendt, at en straffet person kan udnævnes til dommer? At dommere i funktion har modtaget tilsvarende straffe, gør mindre til sagen, når det forbliver skjult eller kun kendt i snævre kredse. – Spørgsmålet er jo ikke, om dommere er retfærdige, men om folk tror det, ikke om de fortjener tillid, men om de nyder tillid.

Således som statsfunktionerne er fordelt i Danmark findes statsmagtens mesterboksere, lejemordere, grossererere og andre med behov for syndsforladelse uden for dommerstanden. Dommerne er måske ikke just skriftefædre, men dog statsmagtens præsteskab.

Offensiv eller defensiv strategi

Det er alment anerkendt som god socialistisk politik – i hvert fald er der tradition for – at påberåbe sig den borgerlige retsstats tilsyneladende klasseanonyme garantier; man ser det i sager om telefonaflytning, udvisning, politiovergreb, demonstrationsfriheden, hvor venstreorienterede advokater stiller til parade. De borgerlige retsgarantier udgør det indarbejdede retsgrundlag for socialistisk orienterede og andre progressive jurister.

Denne strategi kalder jeg defensiv.

Den giver gevinst hver gang den prøves: Enten får man medhold i sit krav om beskyttelse på den borgerlige retsstats grundlag, og i så fald er sagen i orden, eller også afviser dommeren beskyttelse og i så fald afslører den kapitalistiske stat sit sande klasseansigt.

Strategiens grundskavank er klar: Dens objekt er den enkelte, isolerede retlige afgørelse. En socialistisk strategi for omvæltning – eller blot omformning – af såvel samfundets produktionsmæssige strukturer som den borgerlige stat kan ikke baseres på en sådan defensiv adfærd vendt imod enkeltafgørelser.

En offensiv strategi må tage udgangspunkt i en analyse af den retlige virksomheds karakter i den samlede statslige sammenhæng. Hvis man i overensstemmelse med forrige afsnit antager, at indgangen til forståelsen af den dømmende virksomhed er legitimeringsfunktionen, bliver det afgørende, at den enkelte domsafgørelse kun har interesse i sammenhæng med den politiske handling, afgørelsen kan tjene eller medvirke til at udløse. I en offensiv strategi er det underordnet, om dommeren kommer til det ene eller det andet resultat, og om den kører på det ene eller det andet sæt præmisser. Prøvestenen på om strategien er lykkedes, er domsafgørelsens evne til at bevæge den politiske sfære.

I lyset heraf vil jeg skitsere strategien i Christiania-sagen, herunder proceduren uden for retten. Først nogle ord om klassekamp-aspekterne.

Klassekamprelevansen

Det centrale problem for socialistiske jurister – i det omfang de arbejder med juridisk praksis – består i at definere de retlige konflikters klasserelevans. I tilfældet Christiania er det særligt kompliceret, fordi Christiania-samfundet er kolossalt sammensat. For at indkredse problemstillingen skal jeg søge at give et nærmere signalement.

I Retfærd nr. 1 (s. 157) skrev jeg:

»På meget væsentlige punkter repræsenterer Christiania – på god dialektisk vis – på én gang et *symptom* på basale svagheder og fordrejninger i det kapitalistiske samfund og samtidig et *alternativ* som modsætning til disse svagheder og fordrejninger«.

Betragtningen af Christiania som alternativsamfund beror på, at Christiania på en række niveauer bryder med det borgerlige samfunds værdinormer. Sammenfattende består det fundamentale brud i christianitternes nægtelse af at indordne sig under de herskende produktionsforhold; den altoverskyggende Christiania-moral bygger på en modvilje mod, at den enkelte sælger sin arbejdskraft på de betingelser, det herskende samfund tilbyder. I stedet baserer man i videst mulige udstrækning sin tilværelse på egen produktion; salg af arbejdskraft til køberne udenfor forekommer i hovedsagen kun som et (midlertidigt) nødvendigt onde, og oftest i kombination med en almindelig Christiania-virksomhed (nedrivning – genbrug).

Hertil kommer – delvis afledt af dette træk – en styringspraksis, som på afgørende måde bryder med statens autoritære strukturer – og som i tidens løb har gjort Christiania til et af de populæreste udflugtsmål for det københavnske politi, i særdeleshed uropatruljen. Kvalificeret økologisk praksis som har gjort Christiania til et samlingssted for de økologiske bevægelser. Et offensivt kulturelt miljø baseret bl. a. på Solvognens aktiviteter, som i årenes løb har nedkastet talløse borgerlige forbandelser over Christiania.

Jeg skal ikke forsøge en nærmere analyse; det må være tilstrækkeligt godtgjort, at konflikten mellem Christiania og statsmagten har klar klassekamp-relevans.

Spørgsmålet er da, hvordan den introduceres i retssalen.

Dommernes forestillinger

Der er ingen grund til at udpensle det formålsløse i at føre en klassekampargumentation overfor dommeren i den hensigt, at argumentationen skulle indgå i bedømmelsesgrundlaget.

En sådan procedure ville for øvrigt også savne mening i henhold til det, jeg tidligere har sagt om dommerens legitimeringsfunktion. Så hellere bede til Vorherre om solskin.

Men selv om det ikke er opgaven at vinde dommeren for sig i klassekampen, vil det dog være fornuftigt at se efter, hvordan dommeren reagerer overfor procesmateriale, der formelig lyser af klassekamp.

Den sandsynligste tydning af Østre Landsrets dom i Ca-sagen er, at retten slet ikke har opfattet de træk i Christiania-samfundet, der gør det relevant i klassekampen. I hvert fald forbigås de aldeles i dommen, skønt forelæggelsen af sagen for landsretten var spækket med dokumentationsmateriale angående Christianias produktionsmæssige forhold, jfr. bl. a. Per Løvetands vidneforklaring, dommen s. 125-130*.

I dommens præmisser hedder det om Christianias virkelighed:

»Der er under sagerne foretaget en omfattende dokumentation og bevisførelse til belysning af, hvorledes Christianias brugsret til området er blevet udnyttet, og hvilke resultater der er opnået herved. Den stedfundne bevisførelse har peget i retning af, at Christiania i den forløbne tid har udviklet samlivs-former, hvorunder også socialt, psykisk og fysisk vanskeligt stillede personer har kunnet udfolde sig og udvikle sig i positiv retning, på en måde, der ikke har været dem mulig på egen hånd eller under hidtil anvendte behandlingsformer«.

Jeg har et specielt godt øje til dommernes opfattelse af »den egne hånd«. I dommernes beskyttede univers er det klart, at enhver er sin egen lykkes smed. Den selvfølgelighed, hvormed dommerne ignorerer samfundsmæssige, strukturelt bestemte tvangsmekanismer som basis for den menneskelige spildproduktion, gør det usandsynligt, at

* I sin vidneforklaring kommer Per Løvetand ind på følgende Christiania-virksomheder og (delvis) baggrunden for deres opståen: Smedeværksted, keramikværksted, en række andre småværksteder, systue, læderværksted, vævestuer, videreforarbejdning af saneringsmaterialer, værtshuse, badehus, sundhedshus, jazzklub, teater. Han redegør endvidere for den normale Christiania-løn, som er på ca. 300 kr. om ugen.

dommerne bagved de anvendte ord skulle have kunnet øjne Christiania-samfundets kontroversielle karakter.

Specielt fordi begrebet den *samfundsskabte* taber – til forskel fra dommernes individualistiske taberbegreb – er klart og tydeligt fremme i selveste *regeringsredegørelsen* om Christiania af 14. august 1973:

»Man oplever i disse år en forøgelse af grupper, der ikke *kan* eller vil tilpasse sig de krav, samfundet stiller.

...

Om det klientel, der idag bebor Christiania, kan det i øvrigt oplyses, at der blandt de ca. 600 faste beboere findes et par hundrede, der bor i Christiania, fordi der simpelt hen ikke er *plads* til dem andre steder, idet vore institutioners rammer og normer ikke er *egnede* til de grupper, der ofte har tilbragt en del af deres liv på institutioner, men hvor resultatet af opholdet har været uden den ønskede virkning.

...

De sociale problemer, som kendes i Christiania, er absolut ikke nye og ukendte. De kan generelt betragtes som storbyproblemer«. (Mine udhævelser).

Men hvad enten man går ud fra regeringens eller fra dommernes forestillingsverden, er der her tale om at forholde sig til Christiania og christianitter som *sociale tabere*. For dommeren bliver man taber, fordi man ikke spiller godt nok, for regeringen er taberen overvejende et samfundsmæssigt produkt. Disse to betragtningsmåder er tilsyneladende forskellige; men i sidste filosofiske analyse er de kun gradforskellige; de handler begge om, at enkeltpersoner ikke »kan klare sig« over for de udenfor liggende samfundsmæssige krav, og fælles for dem begge er, at de forudsætter, at en adækvat *behandling* vil kunne reparere de sociale og menneskelige skader.

Det, der altså bedømmes både af regeringen og af dommerne, er *tabernes Christiania*. Klassekampen får dommerne ikke øje på. (Om regeringen gør det, er en anden historie).

Jeg er selv en smule usikker på dette. Tydningen forudsætter, at dommernes selvforståelse er ringe, og at deres forståelse af samfundsmæssige fænomener er 'ensporet og unuanceret (derimod kan de være gode til at registrere symptomer, jfr. afslutningsnoten).

Træk af Christianias strategi

Herefter rejser sig det spørgsmål, om det er opgaven for den socialiste jurist – teoretisk og praktisk – at søge at trænge igennem med en taber-argumentation?

Taktisk lønner det sig muligvis at bygge på den, som tiggeren betjener sig af tiggeri. Men principielt og strategisk er taber-argumentationen en blindgyde.

For retsvæsenet er taberen ufarlig. I det højeste er han besværlig, men aldrig farlig. Retsvæsenets virkelige udfodring er *vindernes Christiania*. Når statsmagtens repression sætter ind overfor afvigere (berufsverbot, indespærring, politiovergreb) og overfor en aktiv fagbevægelse (blokadeforbud, forsøg på kriminalisering af strejker, § 11 i lov af 4. 12. 1976) er indgrebet rettet mod enkeltpersoner og sammenslutninger i deres egenskab af *potentielle vindere*. Kun en vinderstrategi kan flytte en sag fra den juridiske til den politiske sfære.

Det strategiske hovedpunkt i Christiania-sagens førelse var at demonstrere Christianias styrke.

Hovedpunktet er formuleret i den fællesmødevedtagelse, som lå til grund for sagsanlægget:

»Det borgerlige retssystem rummer også muligheder for ændringer i tingenes tilstand. Det er på denne baggrund, retssagen har betydning: Ved at anerkende eksperimentet Christiania har den danske stat nemlig givet grønt lys for et forsøg på at leve en alternativ tilværelse, dvs. udvidet eller åbnet retssystemet. Det er præcis denne udvidelse eller åbning af retssystemet, staten skal holdes fast på«.

Jeg skal kort skitsere den heri liggende strategi, dels den interne juridiske, dels den ydre.

1. Den interne juridiske strategi.

I overensstemmelse med fællesmøde-vedtagelsen stillede Christiania i spidsen for sin argumentation et krav om en retsbeskyttelse, der er fremadrettet, aktiv og indlevende.

Forrest stod Christianias ret som en *menneskeret*, dvs. først og fremmest retten til arbejde og retten til bolig.

Dernæst krævede man respekt for den personlige og konkrete *brugsret* i kontrast til den abstrakte, anonyme ejendomsret. Denne

argumentation peger hen på, at statens ejendomsret indtil videre var uudnyttet – og vil være det i en uoverskuelig fremtid.

Under den 5 dage lange procedure blev det gang på gang understreget fra Christianias side, at hvad enten dommerne forholder sig på den ene eller på den anden måde til de samfundsmæssige realiteter og det retlige bedømmelsesgrundlag, Christiania stillede i spidsen – menneskeretten og brugsretten – ville disse fænomener under alle omstændigheder indgå i den samlede retlige bedømmelse. Det vil sige, at selv om sagens juridiske afgørelsesgrundlag til syvende og sidst findes i almindelig dansk aftaleret, vil brugsretten og menneskeretten udgøre så væsentligt baggrundsmateriale, at retten ikke kan ignorere det.

Det kunne dommerne ikke lide: Selv om dommen udtrykkelig fremhæver Christianias funktionsdygtighed, føler man sig tvunget til at gøre den – alvorsfuldt halvforværmede – tilføjelse, at

»Dette medfører imidlertid ikke, at retten er friere stillet ved sin vurdering af sagernes retlige problemer end hvad der følger af sædvanlige principper for bevisbedømmelse og retsanvendelse«.

I anden række blev det fra Christianias side understreget, at folketingets dagsorden af 30. 3. 1976 indebærer en forvridding af retten, og at denne forvridding ikke blot repræsenterer en trussel mod Christiania, men tillige en trussel mod domstolens egen uafhængighed og imod den fundamentale egenskab ved retlig virksomhed, der kan udtrykkes i begrebet regelretted.

Heller ikke dette brød dommerne sig om, og de måtte udtrykkelig markere, at folketingets beslutninger »indgår ikke i rettens bedømmelsesgrundlag«.

2. Den ydre strategi

Selve retssagens ydre forløb var endnu mere usædvanligt end politiske retssager i almindelighed. Der var dage, hvor retslokalet var gabende tomt, og andre dage hvor christianitterne gennem masseopbud manifesterede en holdning, der for rettens medlemmer var et talende vidnesbyrd om, at selv om man søgte en juridisk dom, forventede man en politisk stillingtagen.

Retssalen blev anvendt som demonstrationslokale, ikke for at forstyrre rettens funktion, men for at understrege, at Christiania har ytringsfriheden, hvor dommerne har magten.

Med til billedet hører, at Christianias advokater uafsladeligt procederede sagen uden for retssalen, i interviews og kronikker, i taler og pressemeddelelser.

Det samlede pres mod rettens medlemmer havde uden tvivl den effekt, at dommerne i stadig mere udpræget grad følte sig som aktører i et politisk skuespil.

Det er naturligvis umuligt at udtale nogen sikker mening om strategiens succes. Om dommerne blev tvunget ud af den rene legitimeringsrolle *på grund af* Christianias sagsbehandling, kan man ikke vide. Men i hvert fald er det lykkedes at få samtlige statsansatte rollehavende til at blotte sig på en måde, der har gjort den juridiske dom til springbræt for politisk handling.

Retssagens betydning

Det mest iøjnefaldende resultat af retssagen er, at der er bragt klud-der i statsfunktionærernes rollefordeling.

Jeg tænker særligt på 2 forhold.

(1) Folketingsvedtagelsen af 30.03.1976, som jeg har omtalt ovenfor (i afsnittet om juridisk virksomhed), markerer et klart brud på den herskende kompetencefordelingsordning mellem folketing og domstole: Den politiske instans, folketinget, griber klart og bombastisk ind på det retlige område, d.v.s. tiltager sig domstolens rolle.

(2) Tilsvarende tydeligt griber dommen ind i den politiske sfære, først og fremmest gennem følgende erklæring:

»Fra en rent samfundsmæssig betragtning kunne det nok forekomme betænkeligt at nedlægge Christiania med den konsekvens, at arealet derefter i nogen tid kom til at henligge uudnyttet«.

Retten tilføjer da også udglattende, at »en vurdering heraf ligger uden for domstolens kompetence«.

Men tilføjjelsen er underordnet. Det er ordene der tæller, og de kan ikke slettes. De er udtryk for en – efter danske forhold aldeles ekstraordinær – udtrykkelig stillingtagen til et rent politisk spørgsmål.

Udtalelsen er uhyre bemærkelsesværdig, idet den – trods sin ujuri-

diske formulering – reelt afskærer muligheden for en eksekution af dommen og dermed giver Christiania yderligere tid og rum for konsolidering.

Hvorfor har dommerne da skrevet det?

Der er for mig ikke større tvivl om, at udtalelsen ikke ville være forekommet i dommen, hvis retssagen var blevet gennemført på grundlag af en ordinær retlig procedure, uden det pres på retten jeg har omtalt ovenfor. Havde retten kunnet udøve sin sædvanlige rådhed overfor kommunikationsmonopolet, havde man ikke givet Christiania en smule. Nu var man på det nærmeste tvunget til dette, hvis ikke billedet af dommerrollen som statsmagts lydige redskab skulle fæstne sig. Og på det formelt juridiske plan var der ikke plads til foræring. Hvis dommeren svigtede her, ville retten miste den centrale opgave at legitimere statsmagts adfærd.

Den blottelse, Østre Landsret har givet, er betydningsfuld. Jeg kan kun gætte om sagens udvikling, medens disse linier skrives. Med den citerede erklæring i dommen er sagen direkte bragt ind i den politiske sfære. At denne sfære er uhåndterlig eller uklar er en sag for sig. Og at landsretsdommens indankning for højesteret kan forplumre den politiske løsning er igen en tredje ting.

Men det principielle er jo klart nok: Grænsen for rettens magtfuldkommenhed er overskredet.*

* I hvilken udstrækning dette har sammenhæng med dommernes opfattelse af retsvæsenets truede position, skal jeg forbigå (som anført i slutningen af afsnittet om dommernes forståelse kan dommerne godt registrere symptomer). Men det er måske værd at sammenholde dommen med Arbejdsrettens lave profil i typografkonflikten: At BT-Klubbens medlemmer og de grafiske forbund slipper med bodsbeløb, der er decimeret i forhold til almindelig praksis (ved Arbejdsrettens dom af 24.02.1977), kan have sammenhæng med, at dommerne opfatter et modstandspotentiale, der truer med at sprænge systemets retlige fundament.